

Koulutusajattelun murros

Lehtemme viime numerossa käsiteltiin laajasti kysymystä aikuiskasvatuksen ihmiskuvasta. Keskustelu ihmiskuvasta jatkuu varmaan edelleen monella eri taholla. Asiasta tuskin päästään lyhyessä ajassa yksimielisyyteen — eikä ole tarpeenkaan päästä.

Ihmiskuvakeskustelun viriäminen voidaan nähdä myös merkiksi koulutusajattelun murroksesta, uuden ajattelutavan ja uusien lähtökohtien etsimisestä. Itse asiassa monista muistakin ”oireista” voi päätellä, että koulutusta koskevat käsitykset ovat yleisesti muuttumassa. Sekä tiedemiehet että käytännön aikuiskouluttajat etsivät uudenlaista näkökulmaa työnsä ymmärtämisen pohjaksi. Niin kuin ennenkin, murroksen taustalla ovat yhteiskunnan ja työelämän laadulliset muutokset.

Voimakkaan teollistumisen myöhäisenä seuralaisena meille levisi suurella voimalla 1970-luvun aikana koulutusteknologinen ajattelutapa, joka syrjäytti nopeasti perinteisen kasvatusajattelun moraalisen ja sivistyksellisen näkökulman korostamalla välitöntä käytännön hyödyllisyyttä ja hallinnollista tehokkuutta. Koulutusta tarkasteltiin tuotantoprosessina, joka tuottaa tiettyjä määrämittäisiä käyttäytymisen muotoja, ”päätekäyttämistä”.

Jo samaan aikaan, kun koulutusteknologia valloitti Suomen aikuiskasvatusta, levisi yhtä suurella nopeudella sille monissa suhteissa vastakkainen kasvatusajattelun suuntaus: ryhmädynaaminen koulutus ja erilaiset yksilön tunne-elämää ja itsensä toteuttamista korostavat ajattelutavat. Koulutusteknologian kaalmä mekaanisuutta vastaan haluttiin asettaa yksilön ainutkertainen maailma, luova itseilmaisu ja kiinteä yhteys muihin opiskelijoihin ryhmässä. Haluttiin korostaa, ettei koulutus voi olla tietojen kaatamista oppilaan aivoihin. Sen tulee olla omakohtaista etsimistä ja löytämistä, omaan oivallukseen perustuvaa henkistä kasvua.

Sekä perinteinen kasvatusajattelu että koulutusteknologia perustuvat ajattelutapaan, jota on kutsuttu ”yksinäisen oppijan paradigmaksi”. Ihmisen otaksutaan toimivan yksin sekä opiskellessaan että soveltaessaan oppimaansa käytäntöön elämässään ja työssään. Kuitenkin yhä ilmeisemmäksi käy, että oppilaiden keskinäinen yhteistyö ja väittely on oppimisen kannalta hyvin tärkeää. Opitun käyttö ja soveltaminenkaan työpaikalla tai harrastuspiirissä ei usein onnistu, ellei työtovereilla ole samoja uusia tietoja. Yksinäisen oppijan ajatusmalli on korvattava yhteisen oppimisen periaatteella.

Opetussisällön merkitys ja ennen muuta teorian ja käytännön suhde on myös asettumassa uuteen valoon. Erityisesti uusinta tekniikkaa opettavat työelämän kouluttajat joutuvat huomaamaan, miten tärkeitä käytännön taitojen hankkimisen kannalta on opettaa niiden perustana olevat teoreettiset käsitteet ja mallit. Luova ongelmien ratkaiseminen ei ylipäätään ole mahdollista ilman näitä henkisen työn välineitä. Samaa aikaan myös opetusta koskeva tutkimus osoittaa vakuuttavasti, että opetuksen laaja so-

vellettavuus, sen ns. siirtovaikutus, riippuu välitettyjen teoreettisten yleistyksen selitysvoimaisuudesta. Teoreettinen tieto ei ole enää vain "varsinaiseen asiaan" menemistä edeltävää välttämätöntä tausta-ainesta, vaan mitä käytännöllisin ymmärtämisen ja luovan ajattelun työväline. Erillisten faktatietojen ja käytännön ohjeiden sijasta koulutukselta odotetaan yhä enemmän selitysvoimaista kokonaiskäsitystä ilmiöiden keskinäisistä yhteyksistä ja syistä. Yhtenä esimerkkinä käytännön ja teorian suhteen uudenlaisesta ymmärtämisestä voidaan pitää Helsingin Keilaniemessä 22.—23.3. pidettyä opetusta koskevaa tieteellistä seminaaria, jossa opetuksen teoreettisten ongelmien käsittelyyn osallistui alan tutkijoiden ohella työelämän käytännön kouluttajia.

Perinteinen kasvatusajattelu korosti opetuksen tavoitteenasettelussa välittömien oppimistulosten ohella voimakkaasti sitä, että opetuksen tulee virittää oppilaissa sekä harrastusta että kykyä itsenäisesti jatkaa opintoja ja kehittää itseään opetusallalla. Lisääntynyt kyky arvioida omaa tietämystä ja taitoa sekä määrätietoisesti kehittää näitä syntyy vain silloin, kun opiskelijalle muodostuu jäsentynyt kokonaiskuva asia-alueesta ja sen peruskysymyksistä. Myös tämä korostaa hyvän teorian merkitystä aikuiskasvatuksessa. Syvälinen teoreettinen tieto on yhtä paljon tiedon hankinnan väline kuin sen tulos.

Entä voidaanko yhteisen oppimisen ja yhteisen soveltamisen ajatusta kytkeä yhteen teoreettisen tiedon korostamisen kanssa koulutusajattelussa. Kyllä toki. Aito teoreettinen tieto ei koskaan ole valmista. Parhaimmillaan se elää tieteellisessä väittelyssä. Yhteinen oppiminen edellyttää saman tapaista kriittistä erittelyä ja keskustelua. Jokainen yhteistyötä tehnyt myös tietää, miten olennaisesti keskinäistä yhteistyötä vauhdittaa se, että tietyt perustiedot ja työn kohdetta koskevat ajatusmallit ovat yhteisiä, jos ne myös ovat päteviä. Vasta yhteisten perustietojen ja käsitteiden pohjalta keskustelu ja ajatusten yhteinen kehittäminen käy mahdolliseksi.

Yksi kasvatusajattelun ja samalla aikuiskasvatuksen ihmiskuvan kiinnostavimmista ja ajankohtaisimmista ongelmista on, miten aiemmin toisilleen vastakkaisina pidetyt kasvatuksen puolet: teoria ja käytäntö, yksilö ja yhteisö, tieto ja tunne saadaan kytkeytymään yhteen yhteisessä, asioiden syväliniseen ymmärtämiseen perustuvassa toiminnassa ja uudistutyössä.

Jaakko Virkkunen